

VERBIEN PIKAPUHEMUOTOJEN MORFOSYNTAKSIA

Kielihistoriallisessa tutkimuksessa määriteltyjen ääntenmuutosten ulkopuolelle jää joukko epäsäännöllisiä muutoksia, jotka eivät toteudu systemaattisesti samoissa asemissa samoin ehdoin. Näihin kuuluvat analogian ohella erilaiset lyhentymä- tai kulumamuodot, joiden taustalla on pyrkimys artikulaatioenergian säästöön. Alteimpia tällaisille kulumille ovat lausepainottomassa asemassa, nopeatempoisessa puheessa esiintyvät suurtaajuiset pronominit, lukusanat ja partikkelit. (Esim. Erkki Itkonen 1966: 205–207; Ravila 1975: 44.) Varsinkin adverbeista ja konjunktioista on pikapuheisuuden vuoksi syntynyt monia poikkeuksellisia, irrallisiksi jääviä äänneasuja, joita ei voi sijoittaa varsinaisten ääntenmuutosten yhteyteen, esimerkiksi *siä* < *siellä*, *sit* < *sitten*, *kans* ~ *kaa* < *kanssa*, *ni* < *niin*, *et* < *että*. Sanansisäisten nasaalien ja likvidojen kadosta voi silti hahmottaa säännöllisempiäkin järjestelmiä: *n* on kadonnut laajalti suomen murteissa persoonapronomineista *minä*, *sinä* (*mä* ~ *mää* : *mu-*, *mie* ~ *miä* : *miu-*) ja *m* demonstratiivipronomineista *tämä*, *nämä* (*tää*, *nää*). Samaan yhteyteen kuuluu myös *l:n* ja *n:n* kato eräiden suurtaajuisien verbien taivutusmuodoista: *en oo*, *tuut*, *meette*, *paap pois*. Koska nasaalit ja *l* ovat muissa samanrakenteisissa sanoissa säilyneet (*kana*, *sama*, *kylä*), kato ei ole odotuksenmukainen ääntenmuutos. Pronominien ja verbien kulumamuodot on kuitenkin käsitelty kaikissa murteiden äännehistoriallisissa tutkimuksissa sanansisäisten yksinäiskonsonanttien yhteydessä.

Tässä artikkelissa tarkastelen lähemmin yhtä pikapuheisten muotojen ryhmää, suurtaajuisia verbejä *olla*, *tulla*, *mennä* ja *panna* ja niistä erityisesti *olla*-verbiä. Näiden verbien konsonantittomat taivutusvartalat *oo-*, *tuu-*, *mee-*, *paa-* ~ *o-*, *tu-*, *me-*, *pa-* kuuluvat murteiden laajalevikkisimpiin piirteisiin, sillä niitä käytetään hämäläis- ja pohjalaismurteis- sa sekä molemmissa itämurteissa. Myös *sanoa*-verbillä on eräissä tämän levikkialueen

murteissa vastaavanlainen pikapuhevartalo *sa-* tai *saa-* ~ *sao-*. (Kettunen 1940a nrot 114–115, 128–129.) Käytän konsonantittomista lyhentymämuodoista termiä *pikapuhemuoto*. Vanhemmassa murteentutkimuksessa puhutaan vain kadosta (esim. Turunen 1959: 152–153, 178), katomuodoista (esim. Lindén 1942: 140–141; Virtaranta 1946: 281; Ruoppila 1955: 91; Leskinen 1963: 236) tai lyhentymämuodoista (esim. Rapola 1961: 122). Erkki Itkonen (1966: 205–207) esittelee ääntenmuutosten ulkopuolelle jäävinä muutoksina muun muassa »säännöttömiä tyvistymämuotoja» ja nimittää näitä *pikapuhemuodoiksi*. Paavo Ravila (1975: 44) ja Terho Itkonen (1969: 63, 65) käyttävät samaa termiä, ja se on vakiintunut myöhempiin murretutkimuksiin (esim. Mielikäinen 1981a: 223; Palander 1996: 285; Räisänen 1998: 134).

Tarkastelen verbien pikapuhemuotoja sekä aiempien murretutkimusten että murreaineistojen pohjalta. Äännehistorioitsijat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että lyhyet muodot ovat mahdollisia vain tietyissä muotoryhmissä tai moduksissa ja tempuksissa. Myös murrelevikit vaihtelevat verbeittäin ja muotoryhmittäin, ja leksikaalisesta, morfologisesta ja alueellisesta vaihtelusta muodostuu aiemman tutkimuksen perusteella hyvin kirjava ja monikerroksinen kuva. *Olla*-verbi on laajan distribuutionsa vuoksi erityisasemassa, esiintyyhän se liittotempusten apuverbinä. Siksi käsittelen sitä muita verbejä laajemmin. Tavoitteenani on selvittää, millaisia morfologisia tai morfosyntaktisia järjestelmiä murteisiin on näiden verbien ja erityisesti *olla*-verbin pikapuhemuodoista syntynyt. Otan huomioon myös murteiden muuttumisen, sillä joissakin 1970–1980-luvun variaatiotutkimuksissa on selvitelty pikapuhemuotojen vaihtelua kvantitatiivisesti. *Olla*-verbin analyysissa käytän tutkimusaineistonani Suomen kielen näytteitä -sarjan (SKN) vihkosia, joihin on litteroitu pitäjittäin kaksi tunnin mittaista haastattelua. Näytteiden transkriptio on tarkka, ja tekstit mahdollistavat myös kvantitatiivisen tarkastelun. Olen käynyt läpi 34 vihkosta, jotka edustavat tasaisesti koko pikapuhemuotojen levikkialuetta; vain lounaiset siirtymämurteet olen jättänyt tästä alueesta ulkopuolelle.¹ Toisena aineistonani ovat Muoto-opin arkiston (MA) ja Digitaalisen muoto-opin arkiston (DMA) kokoelmat. Edellisestä olen käynyt läpi signumin 223, johon on kerätty mainittujen neljän verbin pikapuhemuodot. Digitaalista aineistoa olen koonnut täydennykseksi vain Päijät-Hämeen ja Etelä-Pohjanmaan murteista, signumeista 223, 704 (konditionaalin preesens) ja 710 (konditionaalin perfekti).

ÄÄNTEELLISESTÄ VAIHTELUSTA MORFOLOGISEEN JA SYNTAKTISEEN VAIHTELUUN

Suomen murteiden äännevaihtelut ovat usein sidoksissa morfologiaan, sillä monet muutoksen alaiset konsonantit ja vokaalit, esimerkiksi *n* ja *i*, kuuluvat erilaisiin taivutus-

¹ Lähdeluettelossa on SKN:n sarjasta vain osien numerot, ellei julkaisusta ole poimittu esimerkkejä. Tähän aineistoon sisältyvät hämäläismurteista, pohjalaismurteista, savolaismurteista ja kaakkoismurteista seuraavat pitäjänmurteet: Ikaalinen, Urjala, Pälkäne, Juupajoki, Loppi, Padasjoki, Hollola, Askola, Artjärvi, Heinola, Jaala; Kauhava, Ilmajoki, Jurva, Kalajoki, Paavola, Hailuoto; Rautalampi, Lapinlahti, Mikkeli, Liperi, Kitee, Pielisjärvi, Suomussalmi, Sotkamo, Pihtipudas, Saarijärvi, Joutsa, Jämsä, Lappajärvi; Lappee, Rautu, Kurkijoki. Savolaismurteista on lisäksi koko Vermlantia edustava näyte.

päätteisiin ja johtimiin sekä muihin suffikseihin. Kvantiteetinmuutokset, assimilaatio, kato ja muut äänne­muutokset saattavat toteutua eri tavoin eri muotoryhmissä. Tämän morfonologisen vaihtelun on havaittu ulottuvan myös pikapuhemuotoihin, eli nasaalien ja likvidojen katotapauksia ohjailevat painollisuuden ja painottomuuden lisäksi muutkin kielensisäiset muuttujat, kuten taivutus. Esimerkiksi persoonapronominien *minä, sinä* lyhyet muodot *mä(ä), sä(ä)* : *mu-, su-* vaihtelevat levikkialueellaan (Kettunen 1940a nrot 112–113) myös sijamuodoittain. Itäisimmällä vyöhykkeellä, savolaismurteissa, käytetään vain lyhyitä ulkopaikallissijoja *mulla, multa, mulle*. Siitä länteen päin siirryttäessä tulevat mukaan myös *n:tön* nominatiivi, genetiivi, akkusatiivi ja partitiivi. Eteläpohjalaisissa ja eräissä hämäläismurteissa ovat mahdollisia kaikki sijamuodot, myös lyhyet sisäpaikallissijat *mussa, musta, muhun*. (Mielikäinen 1991 nro 3a.) Tämä distribuutio näkyy vielä nykypuhekielessäkin mm. ikäryhmien ja murrealueiden välisinä eroina (esim. Mielikäinen 1980: 134–137 ja 1982: 290–291), mutta suuntaus näyttää olevan kohti yksinomaisia pikapuhemuotoja.

Koska suomen kielen taivutusmuodoilla on myös kytkös syntaksiin, olisi odotuksenmukaista, että joitakin äänne­vaihteluja voisi seurata lauserakenteisiin saakka: morfonologisten vaihtelun rinnalla odottaisi siis vaihtelua, jossa varianttien suhteet olisivat riippuvaisia sananmuotojen syntaktisesta asemasta. Murretutkimuksissa onkin esimerkkejä tällaisesta morfosyntaktisesta vaihtelusta. Esimerkiksi aktiivin 2. partisii­pista saatetaan käyttää liittotempuksissa ja itsenäisenä partisii­ppina (attribuuttina, predikiatiivina) samaa tai eri varianttia: länsimurteissa *puu on kaatunup pihasta, kaatunup puu*, mutta savolaismurteissa *puu on kuatuna* : *kuatunut puu*. Kaakkoismurteiden sisäheittoinen aktiivin 2. partisii­ppi (*kaatunt*) on taas levinnyt savolaismurteiden eteläosiin essiivin rinnalle vain kielteisiin indikiatiivimuotoihin sekä potentiaal­in ja konditionaal­in perfektiin, siis kieltoa, epäilyä tai ehdollistamista ilmaiseviin tempuksiin ja moduksiin: *ei kuatunkaa, ei olt kuatunt, liekkö kuatunt, o(li)s kuatunt*, mutta *on kuatuna, ol' kuatuna*. (Mielikäinen 1978.)

Sananloppuisen *n:n* morfosyntaktisesta vaihtelusta on puolestaan laskelmiin perustuva havainto Heikki Leskisen (1971) analysoimista kaakkoismurteista. Itsenäisenä morfeemina esiintyvä *n* on säilynyt akkusatiivissa huomattavasti paremmin (*talon*, 58 %) kuin genetiivissä (*talon*, 29 %) ja jonkin verran paremmin kuin yksikön 1. persoonassa (*sanon*, 42 %). Akkusatiivimuotoisella objektilla on itsenäisempi syntaktinen asema kuin genetiivillä, joka esiintyy attribuuttina. Jopa objektin epäitsenäisemmästä adjektiiviattribuutista (*suuren talon*) -*n* on kadonnut useammin kuin pääsanasta. (Leskinen 1971: 356–357, 364.) Muita esimerkkejä syntaksin ohjailemista äänne­muutoksista on loppuheittoilmiöissä. Kaakkoismurteiden *a:n* ja *ä:n* loppuheitto on pohjoisella raja-alueellaan ollut jo vanhastaan tyypillisempää sanaliittojen ensimmäisissä osissa, siis attribuuteissa tai niiden paikalla olevissa adverbissa: Suomenniemi (Etelä-Savo) *uuves tuvassa, siin paikala* (Mielikäinen 1994: 206). Vaihtelu kertoo ilmiön leviämistavasta, ja havaintoa vahvistavat 1970–1980-luvun sosiolingvistik­issä tutkimuksissa tehdyt laskelmat. Niiden mukaan eteläsuomalaisena ilmiönä tunnettu loppuheitto on levinnyt alkuperäisen alueensa ulkopuolella samassa järjestyksessä: Jyväskylä *tuost harrastuksesta, yhdes hommassa, tuol Vaasankadulla, sielt Tourulasta* (Lahtinen 1981: 49).

Tyypillisenä esimerkkinä morfosyntaktisesta vaihtelusta mainittakoon vielä yksikön ja monikon 3. persoonan inkongruenssi: *vieraat tuli* (~ *tulivat*). Nykypuhekielestä tehdyt laskelmat ovat paljastaneet selvän vaihtelukaavan, jossa vaihtelu riippuu ensisijais-

ti subjektin ja predikaatin keskinäisistä suhteista ja sijainnista lauseessa (Mielikäinen 1981b; Paunonen 1995 [1982]; Nieminen 1982). Jos subjekti on kaukana predikaatista tai predikaatin jäljessä (käänteinen sanajärjestys) tai jos se mainitaan vain lauseketjujen ensimmäisessä lauseessa, predikaatti on tavallista useammin monikkomuotoinen: Jyväskylä *must ne* [karusellit] *o hirveet, kauheeta vauhtii pyörivät vaa ympäri ja ympäri* (Mielikäinen 1981b: 84); Helsinki *ihmiset ajeli paljon siihen aikaal laskiaista, ottivatten hevosej ja ajelivatten* (Paunonen 1995: 223–227). Subjektin vaikutuksesta on havaintoja jo vanhoissa murretutkimuksissa (Paunonen mts. 220–222). Kolmannen persoonan monikkomuotojen äännehistoriallinen tausta taas selittää sen, miksi murteet jakautuvat inkongruenssiedustuksen mukaan kahtia (ks. Karlsson 1966: 18–19). Inkongruenssimurteissa — hämäläis-, pohjalais- ja savolaismurteissa — monikolliset muodot hahmottuvat usein yksikkömuodon ja päätteen kombinaatioksi (*tuli/vat, tulisi/vat*, murteittain myös *antaa/vat*), jolloin pääte on eräänlaista redundanssia. Lounais-, peräpohjalais- ja kaakkoismurteiden monikollinen *t*-pääte liittyy kiinteämmin tempus- ja modusvartaloon (loun. ja peräp. *tulevat* : *tulit, tulisit*; kaakk. *tulloot, tulliit, tulisiit*), joten niissä ei ole voitu samalla tavalla siirtyä yksikkömuotojen käyttöön. (Mielikäinen 1984: 165–166.)

VERBIEN PIKAPUHEMUOTOJEN LEKSIKAALINEN JA MORFOLOGINEN DISTRIBUTIO

Verbien *olla, tulla, mennä* ja *panna* pikapuhemuodot (*minä oon, tuutte, ei mee, paap pois* jne.) ovat murteiden laajalevikkisimpiä piirteitä: ne kuuluvat nimittäin hämäläis- ja pohjalaismurteisiin sekä itämurteisiin (Kettunen 1940 nrot 114, 128–129). Levikkialue on kaakkoismurteita lukuun ottamatta suunnilleen sama kuin persoonapronominien *minä, sinä* lyhyillä varianteilla *mä(ä)* : *mu*.² Molemmat pikapuhetyypit ovat laajan, länsi- ja itämurteisiin ulottuvan levikkinsä vuoksi säilyneet myös nykypuhekielen tuntomerkeinä. Murteissa verbien pikapuhemuodoilla on kuitenkin verbikohtaisia eroja: *Tulla*-verbi on säilynyt suurimmassa osassa itämurteita lyhentymättömänä, sillä *l*:ttömömiä asuja *tu- ~ tuu- ~ tuo-* tavataan vain Päijät-Hämeen murteissa ja eräissä kaakkoismurteissa (Kettunen 1940a nro 128; Ruoppila 1955: 108). Hämäläismurteissa verbien joukkoon liittyy myös suurtaajuinen *sanoa*-verbi, jolla on *panna*-verbiä vastaavat lyhytvokaaliset pikapuhemuodot: *en sa, sas sille*. Myös kaakkoismurteissa käytetään *n*:ttömiä muotoja, mutta eri muotoryhmissä: *mie saon ~ saan < sanon tai sanoin, myö saotaa, myö saottii*. (Kettunen 1940a nro 115.)³ Pikapuhemuotojen leksikaaliset erot ovat murreryhmittäin seuraavat:

² *Tämä, nämä* -pronominien pikapuhemuodoilla on murteissa sen sijaan erilainen levikki. Nasaallittomat asut *tää, nää* : *tään ~ tän* kuuluvat Muoto-opin arkiston kokoelmien mukaan eteläsuomalaisiin murteisiin, ja pohjoiseen päin mentäessä niiden käyttö vähenee niin, että pohjalaismurteissa ja Kainuussa ne ovat jo tuntemattomia (Mielikäinen 1991 nrot 7a–7b).

³ Kummankin pikapuhetyypin levikki ulottuu laajemmalle kuin Kettunen on merkinnyt: *sa*-vartaloinen tyyppi lännestä Päijät-Hämeeseen ja Etelä-Savon länsiosiin, *sao*-vartaloinen tyyppi Kannakselta Etelä-Savon eteläosiin ja Savonlinnan seudulle saakka. Etelä-Savon lounaisosissa nämä kaksi levikkialuetta kohtaavat toisensa. (Mielikäinen 1981a: 227–228; Palander 1996: 284.)

Murreryhmä	Pikapuheisia verbejä				
Hämäläismurteet	<i>olla</i>	<i>tulla</i>	<i>mennä</i>	<i>panna</i>	<i>sanoa</i>
Pohjalaismurteet	<i>olla</i>	<i>tulla</i>	<i>mennä</i>	<i>panna</i>	—
Savolaismurteet	<i>olla</i>	—	<i>mennä</i>	<i>panna</i>	—
Kaakkoismurteet	<i>olla</i>	(<i>tulla</i>)	<i>mennä</i>	<i>panna</i>	<i>sanoa</i>

Pikapuhemuodoilla on kaksi erilaista äänneasua. Päävariantti on pitkävokaalinen *oon*, *tuut*, *meette*, *ei paa*, mutta hämäläismurteissa ja Päijät-Hämeessä vokaali on lyhyt: *on*, *tut*, *mätte*, *ei pa*. Kettusen laatimissa levikkikartoissa vokaalin pituus onkin olennaisin huomion kohde; lyhytvokaalisten varianttien alue ulottuu kuitenkin Kettusen merkintöjä kauemmas itään, Etelä-Savoon saakka (Mielikäinen 1981a: 223–227). Toiseksi Kettunen on merkinnyt karttoihinsa myös vokaalin laadun verbeissä *olla* ja *mennä*, nimittäin pitkän *o:n* ja eräissä itämurteissa esiintyvien diftongien *ou* ja *uo* vaihtelun sekä länsi- ja itämurteiden välisen *mennä* ~ *männä* -vaihtelun: *ei oo* ~ *ei ou* ~ *ei uo*; *ei me(e)* ~ *ei mä(ä)* ~ (osassa kaakkoismurteita) *ei meä*. Vokaalin kvantiteetin mukaan pikapuhemuurteet jakautuvat kahteen pääryhmään ja itämurteet näistä taas vokaalin kvaliteetin mukaan alaryhmiin seuraavasti:

Murreryhmä	Pikapuhemuotojen äänneasuu					
Hämäläismurteet	<i>o-</i>	<i>tu-</i>	<i>me-</i>	<i>pa-</i>	<i>sa-</i>	
Pohjalaismurteet	<i>oo-</i>	<i>tuu-</i>	<i>mee-</i>	<i>paa-</i>	—	
Savolaismurteet	<i>oo-</i>	—	<i>mää-</i>	<i>paa-</i>	—	~
	<i>ou-</i>					
Kaakkoismurteet	<i>oo-</i>	(<i>tuu-</i>)	<i>mää-</i>	<i>paa-</i>	<i>sao-</i>	~
	<i>uo-</i>	(<i>tuo-</i>)	<i>meä-</i>	<i>poa-</i>		

Murretutkimusten ja analysoimieni aineistojen perusteella jako pitkä- ja lyhytvokaalisiin variantteihin ei ole aivan näin ehdoton, vaan myös rinnakkaisvariantit ovat mahdollisia, esimerkiksi hämäläisalueella *oo-*, *tuu-*, jopa *saa-*.

Leksikaalisen ja äänteellisen vaihtelun lisäksi verbien pikapuhemuodoissa vaikuttaa muotoryhmä, ja se on vaihtelussa ehkä olennaisin kielensisäinen muuttuja. Konsonantin kato on mahdollinen *ole-*, *tule-*, *mene-* ja *pane-*vartaloisissa taiputusmuodoissa, ei nominaalimuodoissa. Muoto-opin keruuoppaan (Terho Itkonen 1969: 63) signumissa 223, jossa kysytään mainittujen verbien pikapuhemuotoja, luetellaan toisistaan erillisinä seuraavat muotoryhmät:

- aktiivin indikatiivin preesens (paitsi 3. persoonia)
- aktiivin konditionaalien preesens
- kielteinen preesens
- imperatiivin yksikön 2. persoona.

Jäsentelystä hahmottuvat siis selvästi modukset indikatiivi, konditionaali ja imperatiivi, ja lisäksi on kiinnitetty erikseen huomiota kielteisiin muotoihin. Indikatiivin preesensmuodoissa mainituista 3. persoonan poikkeuksista on huomattava erityisesti se, että *olla*-verbin yksikön 3. persoonan muoto *on* ei *n:ttömänäkään* (*se o*) kuulu kyseiseen pikapuhejär-

jestelmään. Se ei nimittäin perustu *ole*-vartaloon eikä siinä ole kyse sanansisäisen vaan sananloppuisen konsonantin kadosta.

Muoto-opin keruupoppaan jäsentely pohjautuu selvästi aiempien murrettutkimusten kuvauksiin. Niitä vertailemalla voi havaita, että eri murteiden järjestelmät eroavat toisistaan. Lyhyt konditionaali on yleensä mahdollinen vain *olla*-verbistä (*oisi*-), mutta sitä ei käytetä kaikissa murteissa. Joistakin murteista puuttuvat myös indikatiivin myönteiset preesensmuodot. Laajin morfologinen distribuutio mainitaan kaakkoismurteista ja savolaismurteista (Turunen 1959: 178; Leskinen 1963: 235; Mielikäinen 1981a: 223). *Olla*-verbin pikapuheinen konditionaali puuttuu tutkimusten mukaan yläsatakuntalaisista ja useimmista eteläpohjalaisista murteista (Virtaranta 1946: 281; Laurosela 1913: 176, 197). Kaakkoishämäläisissä murteissa pikapuhevarianttien käyttö rajoittuu Hollolan ryhmää lukuun ottamatta imperatiiviin ja kielteiseen indikatiivin preesensiin (Lindén 1942: 140–141).

Pikapuhemuotojen yksinomaisuudesta tai yleisyysuhteista äännehistorialliset tutkimukset eivät anna selvää kuvaa, mutta joissakin mainitaan esimerkkejä täydellisistä rinnakkaisvarianteista. Nykypuhekielen tutkimukset, joissa on laskettu eri varianttien suhteelliset osuudet, osoittavat verbien pikapuhemuotojen korreloivan haastateltavien iän kanssa. Vanhemmissa ikäryhmissä on enemmän vaihtelua, kun taas nuorten kielessä lyhyet variantit ovat jo lähes yksinomaisia. Tällaisia tuloksia on saatu mm. Jyväskylästä (kaikista verbeistä, Mielikäinen 1980: 129–130), Tampereelta (*olla*-verbistä, Saarteinen 1982: 200–201) ja Virroilta (*olla*-verbistä, Nahkola ja Saanilahti 2001: 66). Pikapuhemuotojen yleistymistä kuvaa myös se, että *tulla*-verbin *l*:ttömät asut ovat jyväskyläläisnuorten puhekielessä olleet miltei muiden verbien tasalla (Mielikäinen mp.). *Tu(u)*-variantin leviäminen on tosin alkanut jo murteissa, sillä siitä on esimerkiksi Muoto-opin kokoelmissa aineistoa laajemmalta alueelta kuin Kettunen on osoittanut (Mielikäinen 1991 nro 5). *Sanoa*-verbin hämäläisen *sa*-variantin nykyisestä asemasta ei ole tietoa, mutta kaakkoissuomalaiset muodot *saon*, *saotaa*, *saottii* näyttävät väistyvän puhekielestä (Palander 2005: 126–127, 301).

OLLA-VERBIN PIKAPUHEMUODOT

Seuraavassa tarkastelen lähemmin *olla*-verbin pikapuhemuotojen vaihtelua niiden levikialueen murteissa. *Olla* on pikapuheisiksi kuluneista verbeistä suurtaajuisin, harvinaisin on *panna*. Suomen kielen taajuussanastossa verbien sijaluvut ovat *olla* 1:nen, *tulla* 16:s, *sanoa* 36:s, *mennä* 68:s ja *panna* 361:s (Saukkonen ym. 1979). Murteissa järjestys on lähes sama; vain *sanoa* ja *mennä* vaihtavat paikkaa. Suomen kielen näytteitä -sarjan perusteella laaditussa taajuussanastossa *olla*-verbi on 32 tunnin ja runsaan 400 000 saneen aineistossa sijaluvulla 2, muut verbit seuraavilla sijaluvuilla: *tulla* 14:s, *mennä* 16:s, *sanoa* 17:s ja *panna* 33:s (Jussila ym. 1992). Kun laskee verbien frekvenssit yhtä nauhatuntia kohti, voi havaita, kuinka suuri ero niiden taajuuksissa todella on: *olla* 449 esiintymää, *tulla* 52, *mennä* 51, *sanoa* 47 ja *panna* 25. Frekvenssi- ja järjestyseroihin vaikuttavat mm. sanojen syntaktinen käyttö (*olla*), polysemia (*tulla*) ja murteiden synonyymiavaihtelut (*sanoa*, *mennä*, *panna*) sekä laskelmien pohjana olevat aineistot. Myös murrehaastatteluille tyypillinen kerronta vaikuttaa eroihin, mikä näkyy *mennä*- ja *sanoa*-verbien järjestyksessä.

▷

Onkin ilmeistä, että pikapuhemuodot ovat syntyneet yhtenäisesti kaikissa samanra-kenteisissa vartaloissa, vaikka kaikkien verbien frekvenssi ei sitä edellyttäisi. Suurtaa-juinen *olla* on avainasemassa. Sen frekvenssiä nostavat liittotempukset, ja siinä myös pikapuhemuotojen morfologinen distribuutio on laajin, sillä se ulottuu konditionaaliinkin: *oisitko tehny, en ois(ik) käyny, ei ois(ik) käyty*. *Olla*-verbin laajan distribuution vuoksi olisi ihme, jos syntaksin vaikutus ei näkyisi mitenkään pikapuheisten ja täydellisten muotojen vaihtelussa. Murteiden morfologista ja syntaktista vaihtelua selvittääkseni olen analysoinut *olla*-verbin pikapuhemuodot moduksittain ja tempuksittain sekä Suomen kielen näytteitä -sarjan otoksesta (34 vihkoa pikapuhemuotojen alueelta) että Muoto-opin arkiston kokoelmista. Olen erottanut toisistaan myönteiset ja kielteiset indikatiivimuodot ja konditionaalimuodot. Myös preesens- ja perfektimuodot olen poimintavaiheessa pitänyt erillään, koska voisi olettaa, että preesensissä suositaan enemmän täydellisiä muotoja kuin perfektissä, jossa *olla* on vain apuverbinä. Tuloksissa esitän nämä tempukset kuitenkin yhdessä, koska niiden kesken ei näytä ainakaan näin pienessä aineistossa olevan eroja. Myöskään nykypuhekielen vaihtelututkimuksissa ei ole havaintoja tällaisesta erosta. Tempuksen vaikutusta on selvitetty Jyväskylän puhekielestä: lyhyiden varianttien osuus on ollut preesensissä ja perfektissä miltei sama, ja pienehkö, muutaman prosenttiyksikön ero on syntynyt vain kahden ikäryhmän tuloksiin (Mielikäinen 1980: 125–126).

Ensin olen selvittänyt pikapuheisina esiintyvien muotoryhmien levikkialueet. Ne eivät käy ilmi Kettusen murrekartastosta, ja äännehistorioiden perusteella syntyvä kuva on hyvin puutteellinen. Oheisen kartan aineistona ovat olleet Suomen kielen näytteet ja Muoto-opin arkiston kokoelmien signum 223. Tämän aineiston pohjalta pikapuhemuotojen laaja levikkialue jakautuu kolmen eri järjestelmän vyöhykkeisiin seuraavasti (ks. karttaa 1):

Vyöhyke 1: Laajin distribuutio *olla*-verbin pikapuhemuodoilla on itämurteissa, keski- ja pohjoispohjalaisissa murteissa sekä läntisimmissä eteläpohjalaismurteissa. Näissä muodot ovat mahdollisia kaikissa tempuksissa ja moduksissa, eli niiden käytölle ei ole morfologisia eikä syntaktisia rajoituksia. Samanlaista edustusta on myös siellä täällä hämäläismurteissa, mutta kyseisistä pitäjistä ei muodostu yhtenäistä levikkialuetta. Olen merkinnyt karttaan tälle vyöhykkeelle myös ne hämäläispitäjät, joiden näytteissä myönteinen preesens ja konditionaali ovat harvinaisia. Järjestelmä on siis seuraava:

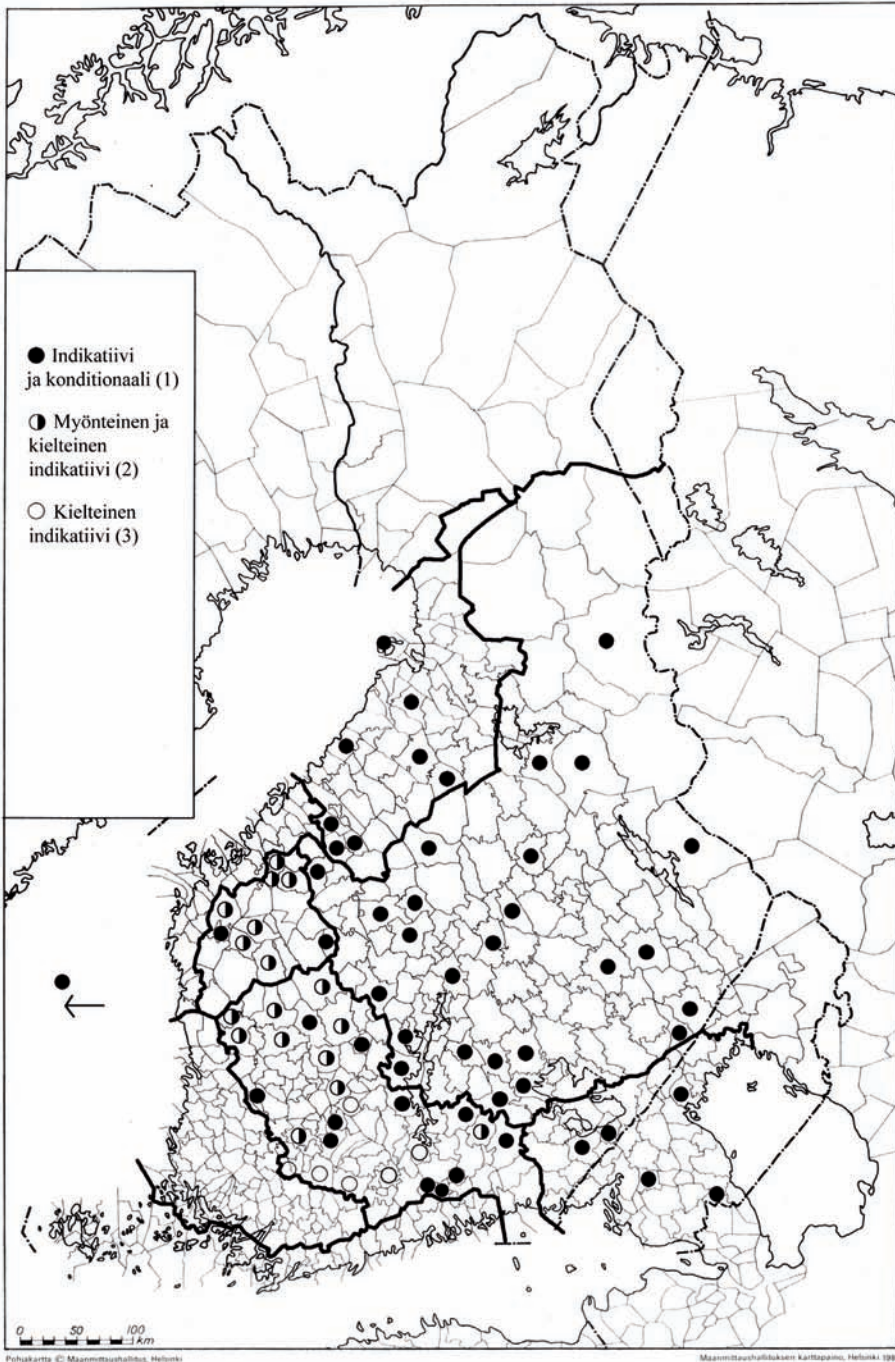
(1) *oon, oot* : *en oo^x, ei oo^x* : *oisin, ois, ei ois(i)* : *oo^x*

Vyöhyke 2: Toiseksi laajin järjestelmä kattaa eteläpohjalaiset murteet pääosin ja osan hämäläismurteista. Näissä pikapuhemuotoja käytetään myönteisissä ja kielteisissä indikatiivimuodoissa sekä imperatiivissa, mutta ei konditionaalissa.

(2) *oon, oot* : *en oo^x, ei oo^x* : — : *oo^x*

Vyöhyke 3: Eräissä hämäläismurteissa pikapuhemuodot puuttuvat paitsi konditionaali-muodoista myös myönteisistä indikatiivimuodoista. Niitä käytetään siis vain kielteisissä indikatiivimuodoissa ja imperatiivissa. Tämä vyöhyke näyttää kartan mukaan pieneltä, mutta siihen voisi sijoittaa myös edellisiltä vyöhykkeiltä useita sellaisia hämäläispitäjiä, joissa myönteisen preesensin ja konditionaalien osuus on hyvin pieni.

(3) — : *en o^x, ei o^x* : — : *o^x*

Kartta 1. *Olla*-verbin pikapuhemuotojen morfosyntaktiset vyöhykkeet (1–3) suomen murteissa Muoto-opin arkiston (signum 223) ja Suomen kielen näytteitä -sarjan mukaan.

Levikeistä voisi tehdä yksioikoisesti sellaisen päätelmän, että *l*:n kato on lähtenyt liikkeelle suppeimman järjestelmän mukaisista muodoista, siis imperatiivista ja indikatiivin kielteisestä preesensistä ja perfektistä (*oo^x, ei oo, ei oo tehny*). Sen jälkeen se olisi levinyt myönteisiin indikatiivimuotoihin (*minä oon, oon tehny*) ja vasta lopuksi konditionaaliin (*oisin, oisin tehny, ois, ois tehny, ei ois*). Hämmäläismurteet olisivat jääneet ensimmäiseen vaiheeseen, eteläpohjalaiset toiseen, ja muissa pikapuhemuurteissa muutos on käynyt läpi kaikki mahdolliset finiittimuodot. Järjestelmiin kuuluu kuitenkin sellaisia ristiriitoja, ettei mainittu päätelmä päde koko pikapuhealueeseen. Tästä syystä on aiheellista tarkastella lähemmin pikapuhemuotojen kvantitatiivisia suhteita.

VAIHTELVIEN VARIANTTIEN YLEISYSSUHTEET

Alueellisen vaihtelun lisäksi olen selvittänyt *olla*-verbin pikapuhemuotojen yleisyssuhteet mainitsemistani 34:stä Suomen kielen näytteitä -sarjan vihkosesta; muoto-opin kokoelmistahan tällaisia laskelmia ei voi tehdä.⁴ Kyseeseen tulevien muotojen määrät vaihtelevat kahden tunnin näytteissä melkoisesti, runsaasta 40 tapauksesta runsaaseen 200:aan. Keskimäärin esiintymiä on vihkoa kohti 100:n molemmin puolin, ja jopa konditionaali- ja passiivimuotoja on kaikissa näytteissä, joissakin muutamia kymmeniä. Vähiten esiintymiä on imperfekti- ja passiivivoittoisessa kerronnassa, joka on vanhojen murrehaastattelujen valtatyyppi. Tulosten yleistettävyyttä ei ole kovin hyvä, kun joka pitäjistä on näyte vain kahdelta kielenoppaalta. Havaintojeni perusteella näiden kahden välillä voi olla myös idiolektaalaisia eroja. *Olla*-verbin suurtaajuisuuden vuoksi laskelmat antavat silti jonkinlaisen kuvan siitä, millaista vaihtelua eri murteet ja eri järjestelmät sisältävät.

Seuraavassa esittelen pikapuheisten tapausten suhteelliset osuudet vyöhykkeittäin. Olen laskenut prosenttiset osuudet kustakin pitäjänmurteesta vain niistä tempuksista ja moduksista, joissa pikapuhemuotoja käytetään. Laajimman järjestelmän alueelta ovat laskelmissa mukana kaikki mahdolliset muotoryhmät, vyöhykkeen 2 alueelta vain myönteiset ja kielteiset indikatiivimuodot ja suppeimman vyöhykkeen alueelta vain kielteiset indikatiivimuodot. Imperatiivimuotoja on näytteissä niin harvassa, että ne olen jättänyt huomiotta. Murre-edustuksen kriteerinä olen pitänyt kyseisen näytteen antamaa kuvaa. Monista pitäjistä on kokoelma myös Muoto-opin arkistossa, ja joissakin tapauksissa murre-edustus on sen perusteella toisenlainen. Vanhoissa aluemurteissa on 1900-luvun aikana ehtinyt tapahtua muutoksia, ja monet nykypuhekieleen jääneet murrepiirteet ovat olleet alueellisestikin ekspansiivisia (ks. Mielikäinen 1991). Suomen kielen näytteitä -sarja edustaa keruuajan ja kielenoppaiden puolesta siis murteiden varhaisempaa vaihtelua.

Vyöhyke 1: Laajimman distribuution alueella pikapuhemuodot ovat SKN:n aineiston mukaan 100-prosenttisia lähes kaikissa keski- ja pohjois-pohjalaisissa murteissa sekä savolaismurteissa lukuun ottamatta Päijät-Hämeen murteita. Käytännössä ne ovat tällä laajalla levikkialueella siis yksinomaisia, sillä *ole*-vartaloiset muodot jäävät harvinaisiksi poikkeuksiksi ja lyhyiden varianttien prosenttiset osuudet ovat tällöinkin 96–99. Viimek-

⁴ Osa aineistosta on kerätty Jyväskylän yliopistossa suomen kielen syventäviin opintoihin kuuluneella variaatiotutkimuksen kurssilla 2004. Opiskelijoiden keruut on näiltäkin osin tarkistettu.

simainittuun lähes 100 prosentin ryhmään kuuluvat Pohjois-Pohjanmaalta Paavola ja Hailuoto ja Etelä-Savosta Mikkeli sekä Vermlannin savo.

Vyöhykkeen 1 murteista kaakkoismurteiden näytteissä pikapuhemuotojen osuus on 76–82 %. Erikoista on se, että konditionaalissa *l:ttömyys* on 100-prosenttista (*mie oisin, hää ei ois*), kun taas indikatiivissa käytetään myös täydellisiä muotoja (*miekii olem pest, ketä työ oletta*, osuus 52–75 %). Tulos sotii sitä oletusta vastaan, että pikapuhemuodot olisivat levinneet kaikkialla viimeiseksi konditionaaliin.

Toinen poikkeus vyöhykkeen 1 järjestelmässä on Päijät-Hämeen murrealue, joista on näytteet vain itälaidalta ja länsilaidalta. Etelä-Savoon rajoittuva Joutsan murre on jo valtaosin yksinomaisten pikapuhemuotojen kannalla (96 %), mutta Sydän-Hämeen rajalla sijaitsevan Jämsän näytteessä prosenttiluku on vain 67. Jos Päijät-Hämeen murteista olisi useampia kvantitatiiviseen analyysiin sopivia näytteitä, niistä saattaisi muodostua suhteellisten osuuksien jatkumo savolaismurteiden yksinomaisesta pikapuheisuudesta hämäläismurteita lähentelevään vaihteluedustukseen.

Laajaa distribuutiota tavataan myös joissakin hämäläismurteissa sekä eteläpohjalais-ten murteiden länsilaidalla. Prosenttiset osuudet vaihtelevat tälle alueelle sijoittamissani pitäjänmurteissa 22:sta 76:een. Eri muotoryhmien yhdistelmät ovat kuitenkin jossain määrin kirjavia, sillä lyhyitä konditionaalimuotoja esiintyy myös aineistoissa, joissa ei ole lainkaan myönteisiä indikatiivimuotoja. Selvimmin vyöhykkeen 1 pitäjiin kuuluvat kaakkoishämäläinen Padasjoki (osuus yhteensä 72 %), jonka murteessa eri muotoryhmien suhteet ovat lähimpänä Jämsän murteen edustusta, sekä Etelä-Pohjanmaan länsilaidalta Jurva. Muoto-opillisten kokoelmien mukaan tähän ryhmään kuuluvat myös yläsatakuntalainen Kiikka, sydänhämäläinen Sääksmäki ja kaakkoishämäläinen Myrskylä (MA) sekä eteläpohjalainen Isojoki (DMA). Sydänhämäläisen Juupajoen ja kaakkoishämäläisen Artjärven näytteissä (SKN) on myönteisten indikatiivimuotojen ja konditionaalimuotojen osuus hyvin pieni, ja muoto-opin kokoelman mukaan jälkimmäinen murre kuuluisikin vyöhykkeelle 3. Heinolan ja Askolan näytteistä puuttuvat myönteiset indikatiivimuodot kokonaan. Harvinaisten pikapuhemuotojen perusteella voi kuitenkin tarkastella morfologisen distribuution laajentumista, erityisesti sen alkuvaihetta. Hämäläismurteiden kvantitatiivisia tuloksia käsitellen tarkemmin seuraavassa luvussa, ja Etelä-Pohjanmaan länsilaidan järjestelmään palaan myöhemmin Päijät-Hämeen murteiden yhteydessä.

Vyöhyke 2: Vyöhykkeeltä 2 puuttuvat pikapuheiset konditionaalimuodot. Eteläpohjalaisista murteista on SKN:n sarjassa näytteitä vain kolmesta pitäjästä, Jurvasta, Ilmajoelta ja Kauhavalta. Näissä pikapuheisuus on indikatiivimuodoissa 100-prosenttinen. Jurva kuuluu kuitenkin vyöhykkeelle 1, sillä sen näytteessä on runsaasti myös pikapuheisia *oosi-*, *oisi-*muotoja (näistä jäljempänä). Näiden osuus kaikista konditionaalimuodoista jää 34 prosenttiin, eli konditionaali poikkeaa indikatiivista.

Hämäläismurteiden näytteistä vyöhykkeelle 2 kuuluu kolme pitäjää: yläsatakuntalainen Ikaalinen, sydänhämäläinen Urjala ja kaakkoishämäläinen Jaala. Näissä kaikissa pikapuhemuodot (osuus 40–71 %) vaihtelevat indikatiivissa täydellisten muotojen kanssa. Muoto-opin arkiston kokoelmissa tälle vyöhykkeelle kuuluvia hämäläispitäjiä on enemmänkin: Ylä-Satakunnasta Parkano ja Virrat ja Sydän-Hämeestä Kangasala ja Ruovesi.

Vyöhyke 3: Suppein järjestelmä sijoittuu kokonaan hämäläismurteisiin. Suomen kielen näytteissä on vain kolme pitäjänmurretta, joissa pikapuhemuotoja käytetään ainoastaan kielteisissä indikatiivissa ja imperatiivissa: sydänhämäläinen Pälkäne, etelähä-

▷

mäläinen Loppi ja kaakkoishämäläinen Hollola. Kyseiset muodot ovat kaikissa näissä 100-prosenttisesti pikapuheisia. Muoto-opin kokoelmien signumin 223 mukaan suppea järjestelmä on lisäksi yksinomainen Etelä-Hämeessä Hausjärvellä, Tammelassa ja Ypäjällä sekä kaakkoishämäläisissä murteissa Artjärvellä; valtaedustuksena se mainitaan sydänhämäläisistä murteista Kalvolan (vyöhyke 1), Kangasalan (vyöhyke 2) ja Teiskon (vyöhyke 2) kokoelmissa. Kuten edellisessä luvussa mainitsin, myös SKN:n laskelmien perusteella Artjärven voisi sijoittaa tähän ryhmään (ks. ryhmää 1), samoin Heinolan ja Askolan, eli suppean järjestelmän vyöhyke olisi näin tulkittuna huomattavasti laajempi. — Molempien aineistojeni mukaan vyöhykkeen 3 morfosyntaktiset rajoitukset koskevat myös *tulla*, *mennä* ja *panna* -verbien pikapuhemuotoja.

HÄMÄLÄISMURTEIDEN VAIHTELUEDUSTUKSESTA

Kuten edellisestä luvusta voi päätellä, hämäläismurteissa tavataan *olla*-verbin pikapuhemuodoista kaikkien kolmen järjestelmän mukaista edustusta. Alkuperäinen morfologinen distributio on alkanut murtua, ja pikapuheasuja käytetään myös myönteisissä indikatiivimuodoissa ja konditionaalimuodoissa. Eri muotoryhmien yhdistelmät eivät sijoitu yhtenäisille levikkialueille, vaan risteilevät keskenään. Lisäksi niistä muodostuu morfologisia seka-alueita hämäläismurteiden ja itämurteiden välille. Tästä syystä olen laskenut SKN:n hämäläisaineistosta, järjestelmistä (vyöhykkeiltä) 1 ja 2, vielä pikapuhemuotojen vaihtelun kielteisissä ja myönteisissä indikatiivimuodoissa erikseen sekä vyöhykkeeltä 1 konditionaalimuotojen osuuden, vaikka näiden frekvenssit ovat hyvin pieniä (ks. taulukkoa 1). Yhteistuloksia laskiessani olen jättänyt eri vyöhykkeiltä pois ne muotoryhmät, joissa pikapuhemuotoja ei käytetä (konditionaali, myönteinen indikatiivin preesens). Hämäläismurteiden jatkeeksi on vertailun vuoksi merkitty myös Päijät-Hämeen murteisiin kuuluvan Jämsän tulokset.

Laskelmat osoittavat, ettei pikapuhejärjestelmällä ole hämäläismurteissa kovin vankkaa asemaa, ja pienet prosenttiset osuudet merkitsevät frekvensseissä vain muutamaa tapausta. Kaikissa pitäjänmurteissa näkyy tyypillinen hämäläinen pohja siinä, että kielteisissä indikatiivissa pikapuhemuotojen osuus on huomattavasti suurempi kuin myönteisissä. Muutamissa murteissa (Urjala, Heinola, Askola, Artjärvi) kielteiset muodot ovat 100-prosenttisesti pikapuheisia, ja parista murteesta (Heinola, Askola) vastaavat myönteiset muodot puuttuvat kokonaan.

Taulukko 1. *Olla*-verbin pikapuhemuotojen osuus (%) eri muotoryhmissä hämäläismurteisella vaihtelualueella ja Jämsässä.

	Yhteensä	Myönt. ind.	Kielt. ind.	Kondit.
Vyöhyke 2				
YS Ikaalinen	54	25	74	—
SH Urjala	71	42	100	—
KkH-I Jaala	40	8	83	—
Vyöhyke 1				
SH Juupajoki	22	7	47	9
KkH-H Padasjoki	72	21	99	41
KkH-H Heinola	76	0	100	59
KkH-P Askola	32	0	100	7
KkH-I Artjärvi	55	2	100	7
PH Jämsä	67	20	79	71

YS = Ylä-Satakunta, SH = Sydän-Häme, KkH = kaakkoishämäläiset murteet (I = Iitin ryhmä, H = Hollolan ryhmä, P = Porvoon ryhmä); PH (savolaismurteet) = Päijät-Häme.

Konditionaalimuodoista (*oisi-*, *osi-*) on aineistossa esiintymiä niin vähän, enimmilläänkin noin 30, että olen laskenut kaikki kielteiset ja myönteiset tempukset yhteen (vyöhyke 1). Pikapuheisuus on sitä selvempää, mitä lähempänä itämurteiden järjestelmää ollaan. Jo Lindén (1942: 141) mainitsee kaakkoishämäläisten Hollolan ryhmän murteiden liittyvän konditionaalien edustuksessa savolaismurteisiin. Padasjoen ja Heinolan murteissa *l:*ttömän konditionaalien prosenttinen osuus nouseekin yli 40:n, kun taas kauempana tästä rajasta (Askola, Artjärvi, Juupajoki) se jää alle 10 prosentin. Kaakkoishämäläisten murteiden on todettu saaneen runsaasti vaikutteita idästä, varsinkin karjalaiselta taholta (Lindén 1942: VIII–XI). Kiinnostava tulos on se, että pikapuhemuodot ovat levinneet näissä murteissa ensin konditionaaliin ja vasta sitten myönteiseen indikatiiviin. Järjestys noudattaa tavallaan siis kaakkoismurteiden yleisyysuhteita (ks. edellistä lukua). — Päijät-Hämeen murteiden puolelle kuuluva Jämsä sijoittuu konditionaalimuotojenkin pikapuheisuudessa (osuus 71 %) luontevasti hämäläis- ja savolaismurteiden väliselle jatkumolle.

Hämäläismurteiden vanha järjestelmä näkyy vielä nykypuhekielessäkin. Tampereen puhekielen tutkimuksessa, jonka aineisto on kerätty 1970-luvun jälkipuoliskolla, *olla*-verbin kielteiset indikatiivimuodot ovat vanhojen ja keski-ikäisten kaupunkilaisten haastattelussa yleisemmin pikapuheisia kuin myönteiset. Nuorten ryhmässä tällaista eroa ei enää ole. (Saartinen 1982: 202.) Ikäryhmien välisistä eroista kuvastuu se muutossuunta, joka on todettu viime vuosikymmeninä useissa samantapaisissa tutkimuksissa: aiemmin painollisuuden tai muotoryhmän mukaan vaihdelleet pikapuhemuodot ovat menettäneet kielensisäisen vaihtelunsa ja yleistyneet nuorten kielessä lähes yksinomaisiksi. Jyväskylän kaupunkikielessä ikäryhmien välisiä eroja ei ole, koska murteessa on jo vanhastaan ollut vallalla savolainen järjestelmä (vyöhyke 1). Myönteisten ja kielteisten indikatiivimuotojen osuudet ovat kaikissa ikäryhmissä lähellä toisiaan, tai ero on jopa päinvastainen kuin Tampereen tuloksissa. (Mielikäinen 1980: 125.)

▷

HÄMÄLÄISEN JA SAVOLAISEN JÄRJESTELMÄN TÖRMÄYS

Päijät-Hämeen savolaismurteet kuuluvat edellä esittämässäni ryhmässä vyöhykkeelle 1, mutta niiden pikapuhejärjestelmässä on erikoispiirteitä, jotka erottavat ne kaikista muista murteista. Päijät-Häme on vanhastaan Hämettä, mutta sen murre on savolaistunut. Ilkka Savijärvi on analysoinut alueen länsilaidalla sijaitsevan Jämsän murteen läntisiä ja itäisiä piirteitä ja tullut siihen tulokseen, että vanha hämäläispohja on säilynyt pientaajuisissa piirteissä (esim. *öksy* pro *eksy*, *myyrä* pro *mykrä*) paremmin kuin suurtaajuisissa, kun taas suurtaajuiset piirteet ovat yleensä savolaistuneet (esim. *moa*, *peä*; *männä*; *myö*, *työ*, *hyö*). Verbien pikapuhemuodot kuuluvat suurtaajuisiin piirteisiin, mutta ne ovat eräissä suhteissa silti hämäläismurteiden tyyppiä. (Savijärvi 1995: 220–223.)

Verbeistä nimenomaan *olla*-verbi kuuluu pikapuhemuotojensa puolesta suurtaajuisiin muotoryhmiin, kun taas muissa verbeissä mahdolliset lyhyet muodot ovat harvinaisia. Esimerkiksi analysoimissani Suomen kielen näytteissä on kerronnan imperfekti- ja passiivivoittoisuuden vuoksi hyvin vähän pikapuheisuuden sallivia muotoja *tulla*, *mennä* ja *panna* -verbeistä. Kuten Savijärvi on todennut (1994: 21 ja 1995: 223), hämäläispohjaa Päijät-Hämeen murteiden järjestelmässä edustavat pikapuhemuotojen lyhyt vokaali (*minä on*, *mäp pois*, *älä pa*) ja *tulla*-verbin pikapuheisuus (*minä tun*, *tut tänne*), jonka päälevikki on länsimurteenen. Järjestelmä on siis verbivalikoimaltaan ja äänneasultaan hämäläinen. Hämäläismurteiden edustukseen viittaa myös analysoimani Jämsän murteen (SKN) näyte siinä mielessä, että *olla*-verbin pikapuhemuotojen osuus on kielteisissä indikatiivimuodoissa huomattavasti suurempi (77 %) kuin myönteisissä (27 %). Tällaista eroa ei ole enää murrealueen itälaidalla Joutsan murteessa.

Pikapuhemuotojen savolaistuminen on Päijät-Hämeen murteissa tapahtunut morfologisessa ja syntaktisessa distribuutiassa, sillä nasaalin ja likvidan kato on yleistynyt analogisesti kaikkiiin mahdollisiin muotoryhmiin, myös kaikkien verbien konditionaalimuotoihin. Itämurteissahan konsonantittomat konditionaalimuodot ovat mahdollisia vain *olla*-verbistä (*oisi*-). Päijät-Hämeen murteissa ja niiden kaakkoishämäläisissä naapurimurteissa käytetään kuitenkin lyhytvokaalisen *osi*-vartaloisen konditionaalilin lisäksi myös sellaisia konditionaalivartaloita kuin *tusi*-, *mäsi*- ja *pasi*-:

Toivakka *joss ee mäskää* (Hytönen 1971: 49); Joutsa *ei tässä muute ošip pärjännä* (DMA); *minä vieläkim mäsim palavelluksee* [jos olisi voimia] (DMA); *nurkkaa pasi* [= panisin] – – (DMA); Leivonmäki *nyt kun se tus kahtoo* (Kaalikoski 1966: 77); Luhanka *jos min osin tervesjalkanen* (DMA); *jos se mäš paremmi jos työ ihtet tusitte* [käräjille]? (DMA); Sysmä *mäs vielä kuuritteej jos sieltä tus* [sahtitynnyristä juotavaa] (DMA); *mäsvät sinnel lämmittelemää* (DMA); Korpilahti *oš hyveä kuroa mutta on nim pahoa rapisee* (DMA); Hollola *osin ottannu*, Heinola *tushan se* (Lindén 1942: 141).⁵

⁵ Kaikkien lähteistä poimittujen lause-esimerkkien transkriptiota on yksinkertaistettu mm. pitkien vokaalien merkinnässä.

Päijät-Hämeen murteiden järjestelmä on siten seuraavanlainen:

Indikat. preesens: *minä on, tun, män, pan : en o^x, en tu^x, en mä^x, en pa^x*

Kondit. preesens: *minä osin, tusin, mäsin, pasin; se os, tus, mä^s, pas : ei os(i^x), tus(i^x) jne.*

Imperatiivi: *o^x, tu^x, mä^x, pa^x*

Kuten aiemmin mainitsin, lyhytvokaalisten muotojen alueella voidaan käyttää myös pitkävokaalisia rinnakkaisvariantteja. Niitä on Päijät-Hämeen murteissakin (*oon, ois, ei tuu*), mutta päävarianttina on lyhytvokaalinen asu. Lyhytvokaalisiin äänneasuihin perustuva järjestelmä on levinnyt tässä laajuudessa myös Etelä-Savoon. Kettusen kartoista (1940a nrot 114, 128–129) tätä ei voi päätellä, sillä niissä lyhytvokaaliset asut ulottuvat verbeittäin vain osaan Päijät-Hämettä. Laajin levikki on Kettusen mukaan (nro 128) *tu*-vartalolla, jonka hän on merkinnyt Etelä-Savon länsilaidalle saakka. Todellisuudessa lyhytvokaalisia muotoja käytetään kaikista neljästä verbistä Etelä-Savon keskiosissa saakka, *olla*-verbistä koko alueella. Pitkävokaaliset rinnakkaisasut yleistyvät vasta Mikkelin ja Ristiinan seudulta itään. Lyhytvokaalisten asujen käyttö mahdollistaa myös Päijät-Hämeen murteiden mukaisen morfologisen distribuution:

Kangasniemi min_o ollun nyt kolomatta vuotta tiälä; mäppäs Matti kahtomaa; Hirvensalmi sitte ku tutte miero; ei siitä mittää osit tulluna muute; mäsitteköhä kylpyykää sellasee saunaa; Mäntyharju tää mä^s nyt takasis sinne; Pertunmaa ei tus mittää; Mikkeli tus siä lyömää; mitähä miä nyt pasi piälle; Ristiina pat siä välilä ylös niitä [juttuja]; mä^sitte Rantalaa; nyttii jos vua tu^svat [tulisivat]; Suomenniemi ehä tästä pitkältä o [matkaa]; Anttola pat tuo [nauhuri] kiini; osiha miä tanssint; Juva sekasotkuha siinä o^s tult; em minä nyt okeem mä^s pim-meessä; Puumala ei se os ikävöinä yhtää. (Mielikäinen 1981a: 223–225.)

Kahden erilaisen pikapuhejärjestelmän kohtaaminen Päijät-Hämeen murteissa on siis aiheuttanut analogisen laajenemisen, ja uusi järjestelmä on levinnyt alueellisesti edelleen itään. Eri suunnilta tulleiden leksikaalisten, fonologisten ja morfosyntaktisten vaikutteiden muovautumista voisi kuvata taulukon 2 tapaan:

Taulukko 2. Hämäläisen ja savolaisen pikapuhejärjestelmän muovautuminen Päijät-Hämeen murteissa

	Hämäläismurt.	+	Savolaismurt.	→	Päijät-Häme
Leksik.	olla, tulla, mennä, panna		olla, mennä, panna		olla, tulla, mennä, panna
Fonol.	o-, tu-, me-, pa-		oo- ~ ou-, mää-, paa-		o-, tu-, mä-, pa-
Morfo-synt.	—		oon, mään, paan		on, tun, män, pan
	ei o, ei tu, ei me, ei pa		ei oo, ei mää, ei paa		ei o, ei tu, ei mä, ei pa
	—		oisin, ois, ei ois		osi-, tusi-, mäsi-, pasi-

▷

Muutosilmiö on verrattavissa esimerkiksi savolaisvaikutteiseen *aa:n* ja *ää:n* diftongiutumiseen, joka on Päijät-Hämeen murteissa laajentunut koskemaan preesensin yksikön 3. persoonan preesensmuotoja ja *kaan, kään* -liitepartikkeleita: *se antoa, se jätteä, se ei annakkoa*, muissa savolaismurteissa *se antaa, se jättää, se ei annakkaa* (Kettunen 1940a nro 181). Kielelliset vaikutteet ovat levinneet myös toiseen suuntaan, ja Etelä-Savon murteissa tunnetaan erilaajuisina useita Päijät-Hämeen murteisiin kuuluvia piirteitä. Diftongiutumiseen perustuvat 3. persoonan preesensmuodotkin on saatu Päijät-Hämeestä »takaisin» Etelä-Savon lounaiskudmalle (Hirvensalmi, Mäntyharju, Pertunmaa): *antoa ~ antoo, heitteä ~ heittä ~ heitte ~ heittä*. (Mielikäinen 1994: 68–69, 233.) Kummassakin tapauksessa, verbien pikapuhejärjestelmässä ja diftongiutumisessa, savolainen järjestelmä on ensin muovautunut Päijät-Hämeessä hämäläismurteiden edellytyksin ja palannut sitten takaisin vanhan Savon rajan yli itään.

Päijät-Hämeen murteet eivät ole kuitenkaan ainoa murteisto, jossa verbien pikapuhemuodoilla on näin laaja morfologinen distributio. Myös eteläpohjalaisien murteiden länsilaidalla käytetään kaikista neljästä verbistä vastaavia konditionaalivartaloita: *oosimma, tuusin, meesit, paasitta*. Laurosela mukaan (1913: 176, 197) näiden levikkialuetta ovat Isojoki, Karijoki, Teuva, Jurva ja Laihia. Suomen kielen näytteissä ja muoto-opin kokoelmissa vastaavia muotoja on tältä alueelta vain *olla*-verbistä, ja nekin ovat yleensä diftongillisia: Jurva *m oosin, m oisin, ois, ei ois(i) ~ mä olsin, ei olsi, olis* (Lyytikäinen 1978); Isojoki *oisit, oisitte, ois, ei ois(i) ~ m olsin, olisin, olis, ei olosi, ei olisi* (DMA). Laurosela (mp.) selittää muotojen syntyneen analogisesti pitkävokaalisten indikaatiivimuotojen pohjalta: vartaloon *oo-*, *tuu-*, *mee-* ja *paa-* on vain lisätty konditionaalinen tunnus. Ruotsalaisalueen laidalle sijoittuvan kapean levikin perusteella muodot eivät ole voineet syntyä samanlaisena sekajärjestelmänä kuin Päijät-Hämeessä, esimerkiksi hämäläismurteiden ja keskipohjalaismurteiden törmäyksenä. Sen sijaan eteläpohjalaisissa murteissa muutos on foneettisestikin luonteva. *Meesin, paasin* -muotoihin on voitu päästä suoraan *mensin, pansin* -muodoista *n:n* redusoitumisen ja vokaaliutumisen kautta: *meṅsin > meesin* (vrt. eteläpohj. *kaṅsa ~ kaas*; Laurosela 1913: 180). Vastaavasti *ol(o)sin, tul(u)sin* -muodoista on *l* voinut kadota ainakin yhtä helposti kuin *olisin* -muodosta. Eteläpohjalaisen järjestelmän asema on ollut Päijät-Hämeen tilanteeseen verrattuna horjuva: kyse on ollut rinnakkaisvarianteista, ja niistäkin näyttävät jääneen jäljelle vain *olla*-verbin konditionaalimuodot (SKN Jurva, DMA Isojoki).

PIKAPUHEMUOTOJEN SYNTY JA LEVIÄMINEN

Aimo Turusen mukaan (1959: 152–153) verbien pikapuhemuodoissa on kyse suhteellisen nuoresta, eri tahoilla itsenäisesti kehittyneestä ilmiöstä. Sen myöhäisyyteen viittaa mm. diftongiutumisen puuttuminen savolaismurteista: *ei paa, ei mää*, mutta *maa, pää* >> *mua, piä* (ks. myös Kettunen 1940b: 206–207). Turunen toteaa, että konsonanttien katoon on murteissa ollut samanlaiset foneettiset ja psykkiniset edellytykset. Vaikka *oon, en paa* -tyyppisiä pikapuhemuotoja ei käytetä lounaismurteissa eikä peräpohjalaisissa murteissa, näissäkin soinnillisten konsonanttien katotaipumus näkyy pronominiinien pikapuheisissa varianteissa: lounaismurteissa *mää, sää < minä, sinä; tää, nää < tämä, nämä*; peräpohjalaisissa murteissa *mie, sie*.

Murteiden omassa äänne- ja muotojärjestelmässä on voinut olla esteitä, joiden takia verbeissä ei ole tapahtunut *l:n* tai *n:n* katoa. Lounaismurteissa sananloppuisten konsonanttien kato tietyissä asemissa (*mää ole, sää ole < olen, olet*) ja sekundaareihin loppuvokaaleihin ulottuva loppuheitto (*ei ol << *ei olek*) ovat johtaneet jo niin kuluneisiin muotoihin, etteivät ne ole kestäneet enää sanansisäisen likvidan tai nasaalin katoa. Loppuheittotyyppejä *ei ol, ei tul, ei men* tavataan lounaismurteiden lisäksi kaakkoishämäläisten murteiden itä-laidalla, ja tämänkin alueen murteet jäävät pikapuhemuotojen ulkopuolelle (ks. Kettunen 1940a nrot 114, 128–129; Lindén 1942: 141). Myös pikapuhemuotojen levikkialueella ovat murteiden omat edellytykset johtaneet erilaisiin morfosyntaktisiin järjestelmiin. Eteläpohjalais-hämäläisellä alueella konditionaaliin on syntynyt toisentyyppejä, kvasisäheittoisia pikapuhemuotoja, joissa konsonantin kato on mahdoton: *olsin, olsit < olisin, olisit, samoin tulsin, mensin* (Rapola 1966: 488; Lindén 1942: 141).

Hämäläismurteiden suppeimmalle järjestelmälle saattaa olla ainakin osasyynä vokaalin kvantiteetti. Kaikki ne hämäläismurteet, joissa pikapuhemuodot esiintyvät vain kielteisissä indikaatiivimuodoissa tai joissa niiden osuus on kielteisessä indikaatiivimuodot suurempi kuin myönteisessä, ovat lyhyen vokaalin aluetta. Kielteiset indikaatiivimuodot ovat kestäneet konsonantin kadon paremmin kuin myönteiset, vertaa esimerkiksi *minä en on niiv vanha, etkös sinä ok käynys siellä — nyt minä on niiv vanha, johan sinä ot käynys siellä*. Itämurteissa ja pohjalaismurteissa vokaalin kvantiteetti mahdollistaa selvemmin hahmottuvan preesenstaiutuksen myös myönteisissä muodoissa: *minä oon, sinä oot ~ mie oon, sie oot ~ m_oon, s_oot*. Itämurteissa pitkän vokaaliaineksen tunnistettavuutta vahvistaa alueittain vielä diftongi: savolaismurteissa *minä oun ~ minn_oun*, kaakkoismurteissa *mie uon*. Konditionaalimuodot näyttävät kaakkoismurteissa kuitenkin sietäneen paremmin konsonantin kadon, jähän niihin vielä konsonanttiaineksenä *isi*-tunnuksen *s* (*mie oisin, sie oisit, hää ois*).

Vaikka pikapuhemuotojen levikkialue on kokonaisuudessaan laaja ja yhtenäinen, muotojen synty on eri tahoilla tapahtunut eri tavalla, siis jopa muista murteista riippumatta, aivan kuten Turunen on esittänyt. Kehitys on johtanut kolmeen morfosyntaktiseen järjestelmään, ja näissäkin murteiden omat edellytykset ovat olleet erilaiset. Levikkialueiden rajoilla, varsinkin hämäläismurteissa, on vielä erisuuntaisia poikkeamia, jotka osoittavat järjestelmien törmäystä ja murteiden keskinäistä vaikutusta. Päijät-Hämeen murteiden edustus on esimerkki saman ilmiön eritaustaisten varianttien törmäyksestä, pikapuheisuuden analogisesta laajenemisesta ja uuden, kaikista muista murteista eroavan järjestelmän synnystä.

LÄHTEET

- DMA = Digitaalinen muoto-opin arkisto. Koostajat: Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen Muoto-opin arkisto ja Tieteen tietotekniikan keskus CSC. Luettu 17.11.2008. Saanti: <https://hotpage.csc.fi>.
- HYTÖNEN, MARJA-LIISA 1971: Toivakan murteesta eri ikäpolvilla. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- ITKONEN, ERKKI 1966: *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki: WSOY.
- ITKONEN, TERHO 1969: *Muoto-opin keruupapas*. Laatinut Terho Itkonen apunaan Heikki

- Leskinen, Heikki Paunonen ja Tapani Lehtinen. Tietolipas 59. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JUSSILA, RAIMO – NIKUNEN, ERJA – RAUTOJA, SIRKKA 1992: *Suomen murteiden taajuus-sanasto*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 66. Helsinki: VAPK-kustannus, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- KAALIKOSKI, VEIKKO 1966: Pohjois-Päijänteen itäpuolisten pitäjien (Leivonmäen, Toivakan ja Korpilahden »Vespuolen») murteiden konsonanttien äännehistoriaa. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- KARLSSON, GÖRAN 1966: Eräitä tilastollisia tietoja subjektin ja predikaatin numeruskongruenssista suomen murteissa. – *Sananjalka* 8 s. 17–23.
- KETTUNEN, LAURI 1940a: *Suomen murteet III A. Murrekartasto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 188. Helsinki: SKS.
- 1940b: *Suomen murteet III A. Selityksiä murrekartastoon*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 188. Helsinki: SKS.
- LAHTINEN, LEENA 1981: *a:n ja ä:n loppuheitto Jyväskylän puhekielessä*. – Aila Mielikäinen (toim.), *Nykysuomalaisen puhekielen murros: Jyväskylän osatutkimus. Raportti 3* s. 35–50. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 26.
- LAUROSELA, JUSSI 1913: *Äännehistoriallinen tutkimus Etelä-Pohjanmaan murteesta I. Konsonantit*. Suomi IV:13. Helsinki: SKS.
- LESKINEN, HEIKKI 1963: *Luoteis-Laatokan murteiden äännehistoria I. Konsonantit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 275. Helsinki: SKS.
- 1971: Tilastollisia havaintoja kaakkoismurteiden loppu-*n*:stä. – *Virittäjä* 75 s. 343–368.
- LINDÉN, EEVA 1942: *Kaakkois-Hämeen murteiden äännehistoria I. Konsonantit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 219. Helsinki: SKS.
- LYYTIKÄINEN, ERKKI 1978: *Jurvan murrettä*. Suomen kielen näytteitä 2. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- MA = Muoto-opin arkiston kokoelmat. Helsingin yliopisto, Castrenianum.
- MIELIKÄINEN, AILA 1978: Aktiivin II partisiippi Etelä-Savon murteissa. – *Virittäjä* 82 s. 101–121.
- 1980: Pikapuhemuodot Jyväskylän puhekielessä. – Aila Mielikäinen (toim.), *Nykysuomalaisen puhekielen murros: Jyväskylän osatutkimus. Raportti 1* s. 123–148. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 20.
- 1981a: *Etelä-Savon murteiden äännehistoria I. Konsonantit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 375. Helsinki: SKS.
- 1981b: Nominin- ja verbintaivutuksen ongelmia nykypuhekielessä. – Aila Mielikäinen (toim.), *Nykysuomalaisen puhekielen murros: Jyväskylän osatutkimus. Raportti 3* s. 67–100. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 26.
- 1982: Nykypuhesuomen alueellista taustaa. – *Virittäjä* 86 s. 277–294.
- 1984: Monikon 3. persoonan kongruenssista puhekielessä. – *Virittäjä* 88 s. 162–175.
- 1991: *Murteiden murros. Levikkikarttoja nykypuhekielen piirteistä*. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisuja 36.

- 1994: *Etelä-Savon murteiden äännehistoria II. Vokaalit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 599. Helsinki: SKS.
- MA = Muoto-opin arkiston kokoelmat. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- NAHKOLA, KARI – SAANILAHTI, MARJA 2001: *Kymmenen vuotta myöhemmin. Seuruututkimus kielenmuutosten etenemisestä yksilön kielessä ja puheyhteisössä*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 68.
- NIEMINEN, PIRKKO 1982: Monikon 3. persoonan kirjakielinen ja puhekielinen malli. – Kaija Jonninen-Niilekselä (toim.), *Tampereen puhekieli tutkimuskohteena* s. 183–189. Folia Fennistica & Linguistica. Tampereen yliopiston Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6.
- PALANDER, MARJATTA 1996: *Vaihtelu Savonlinnan seudun välimurteissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 648. Helsinki: SKS.
- 2005: *Lapsuudesta keski-ikään. Seuruututkimus itäsavolaisen yksilömurteen kehityksestä*. Suomi 191. Helsinki: SKS.
- PAUNONEN, HEIKKI 1995 [1982]: *Suomen kieli Helsingissä*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- RAPOLA, MARTTI 1961: *Johdatus suomen murteisiin*. Toinen, uudistettu painos. Tietolipas 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1966: *Suomen kielen äännehistorian luennot*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 283. Helsinki: SKS.
- RAVILA, PAAVO 1975: *Johdatus kielihistoriaan*. 4. painos. Tietolipas 3. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RUOPPILA, VEIKKO 1955: *Äyrämöismurteiden äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 245. Helsinki: SKS.
- RÄISÄNEN, ALPO 1998: *Kainuun murteiden äännehistoria II. Konsonantisto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 699. Helsinki: SKS.
- SAARTEINEN, PEKKA 1982: Pikapuhemuodoista. – Kaija Jonninen-Niilekselä (toim.), *Tampereen puhekieli tutkimuskohteena* s. 191–209. Folia Fennistica & Linguistica. Tampereen yliopiston Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6.
- SAUKKONEN, PAULI – HAIPUS, MARJATTA – NIEMIKORPI, ANTERO – SULKALA, HELENA 1979: *Suomen kielen taajuussanasto*. Porvoo: WSOY.
- SAVIJÄRVI, ILKKA 1994: Jämsän äijän murre. – Ilkka Savijärvi & Eeva Yli-Luukko (toim.), *Jämsän äijän murrekirja* s. 11–43. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 618. Helsinki: SKS.
- 1995: Hämäläismurteen murtuminen Päijänteen länsirannalla. – Marjatta Palander (toim.), *Murteiden matkassa. Juhlakirja Alpo Räisäsen 60-vuotispäiväksi* s. 217–231. Studia Carelica Humanistica 6. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta.
- SKN = *Suomen kielen näytteitä* 1–3, 6–11, 13, 15, 17–21, 23, 24, 28, 31–33, 35–37, 39–41, 43–47 ja 49. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja. Helsinki 1978–1999.
- TURUNEN, AIMO 1959: *Itäisten savolaismurteiden äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 253. Helsinki: SKS.
- VIRTARANTA, PERTTI 1946: *Länsiyläsatakuntalaisten murteiden äännehistoria I. Konsonantit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 230. Helsinki: SKS.

THE MORPHOSYNTAX OF ALLEGRO SPEECH FORMS

This article examines the allegro speech forms of verbs, particularly *olla* ‘to be’, in Finnish dialects. Allegro speech forms with the verbs *olla* ‘to be’, *tulla* ‘to come’, *mennä* ‘to go’ and *panna* ‘to place’ have led to the disappearance of certain consonants: *ole-* > *oo-*, *tule-* > *tuu-*, *mene-* > *mee-*, *pane-* > *paa-*, as in, for instance, *en oo* ~ *o* ‘I am not’, *tuutte* ~ *tutte* ‘you (pl.) come’, *mees sinne* ~ *mes sinne* ‘go over there’, *paap pois* ~ *pap pois* ‘put it away’. These forms can be used in the indicative present and perfect tenses and in the imperative, while with the verb *olla* they also appear in the conditional present and perfect (*oisin* = *olisin*, ‘I would be’; *ei ois* = *ei olisi*, ‘it would not be’). This disappearance of these consonants is a widespread dialectal feature, which has been preserved and, indeed, become more common in modern spoken Finnish. To analyse the morphological and syntactical variation in these forms more closely, the author has examined the various allegro forms of the verb *olla* in texts transliterated for the collections of *Muoto-opin arkisto* (the Morphology Archives) and the *Suomen kielen näytteitä* series published by the Research Institute for the Languages of Finland.

The phonological variations in Finnish dialects are often linked to morphology and it can thus be assumed that, in certain instances, they correlate on the level of syntax as well. In dialect research, examples of how the syntactical position of a word affects the selection of variant can be seen, for instance, in the disappearance of the final *n* in certain endings (genitive and accusative case endings; first-person singular verb forms) and in active second-participial dialect variants (*ollu^x* ~ *ollunna* ~ *olt*, ‘been’). Sociolinguistic research conducted between 1970–1990 into dialect development has shed more light on the links between phonological, morphological and syntactical variation, for instance the incongruence of the third-person plural (the use of the singular verb form as opposed to the plural, as in *vieraat tulee* instead of *tulevat*, ‘the guests are arriving’). Dialect researchers have also observed that the allegro spoken forms of the verbs *olla*, *tulla*, *mennä* and *panna* display dialect-specific morphosyntactic restrictions, though at present there is no more specific information regarding the regional variation of these forms.

Research reveals that dialectal spoken forms of the verb *olla* fall into three distinct morphosyntactical groups. (1) In the most widespread group, shortened forms are possible in the indicative present and perfect, in both affirmative and negative sentences, e.g. *oon* ‘I am’, *oon ollu* ‘I have been’ and *en oo* ‘I am not’, *en oo ollu* ‘I have not been’, in conditional forms, e.g. *oisin* ‘I would be’ and *oisin ollu* ‘I would have been’, and in the imperative, e.g. *oo hiljaa* (‘be quiet’). (2) The next most widespread distribution of forms includes indicative and imperative forms, but not the conditional. (3) In the smallest of these groups, in addition to imperative forms, these shortened verb forms are used only in the negative indicative, e.g. *en oo*

‘I am not’ and *en oo ollu* ‘I have not been’. The same restrictions appear to apply in equal measure to the verbs *tulla*, *mennä* and *panna*.

The most widespread of the above groups belongs to certain Eastern Finnish dialects, while the smallest is specific to a number of dialects in Tavastia. Situated between Eastern Tavastian dialects and Western Savonian dialects, the Savonian dialects of Päijät-Häme form a hybrid of these two different systems: as with the other Tavastian dialects, shortened verb forms are possible in the case of all four verbs, though in other Eastern Finnish dialects the verb *tulla* is left unaltered. The influence of Tavastian dialects can be seen in, for instance, the shortened vowel in the verb stem *o-*, *tu-*, *mä-* (NB. in Eastern dialects the infinitive form is often *männä*) and *pa-*. The Savonian dialects, on the other hand, have contributed to the extensive morphosyntactic system (in group 1). This phenomenon has developed analogously in that a shortened conditional form is possible with all four verbs, i.e. *osin* ‘I would be’, *tusin* ‘I would come’, *mäsin* ‘I would go’, and *pasin* ‘I would put’, while in other dialects this is only found with the verb *olla*. Similar conditional forms can also be encountered in certain dialects in the western area of Southern Ostrobothnia (*oosin* ~ *oisin*, *tuusin*, *meesin*, *paasin*). These, however, are more the result of simple analogy than of contact between entire declension systems. ■

Kirjoittajan yhteystiedot (address):

Kielten laitos

PL 35 (F)

40014 Jyväskylän yliopisto

Sähköposti: *aila.mielikainen@jyu.fi*